

Bodenvondsten Museum In 't Houten Huis De Rijp Aardewerk van Het Schermereiland maakt archeologen nieuwsgierig

Als straks alle vondsten uit de Alkmaarse Langestraat geanalyseerd en beschreven zijn, worden de werktafels in het archeologisch centrum in Alkmaar vrijgemaakt voor bodenvondsten uit Schermer en Graft-De Rijp. In de loop der jaren hebben amateur archeologen hier heel wat uit de grond gehaald. De gemeentelijke archeologen zijn razend benieuwd of ze aan de hand hiervan meer kunnen ontdekken over de wooncultuur op het platteland in vroeger jaren. In nieuwsbrief 43 maakte u al kennis met de vondsten die museum Nic Jonk laat zien. Maar ook Museum In 't Houten Huis in De Rijp heeft een mooie collectie. Samen met conservator Jenny Mulder en stadsarcheoloog Peter Bitter deden we alvast een rondje.

Aan de Tuingracht 13 in De Rijp staat Museum In 't Houten Huis. Het monumentale pand lijkt niet groot, maar dankzij slim gebruik van ruimte en een enorme aanbouw aan de achterzijde, valt er veel te bekijken. Op het moment van ons bezoek zijn vrijwilligers druk bezig met het inrichten van de nieuwe seizoensexpositie.

■ IN DE DOOFPOT

Op de zolder zien we verschillende zogenoemde vuurklokken, ofwel aardewerk stolpen met luchtgaatjes. "Die zette je vroeger voor het slapen gaan over het nog smeulende haardvuur om het vuur smeulend te houden en om brand te voorkomen," vertelt conservator Jenny Mulder. Tegen de muur staan twee 'halfronde' exemplaren die werden gebruikt in een bakstenen haard.

Lees verder op pagina 2 ▶

Foto boven: Conservator Jenny Mulder met de attributen waarmee kinderen zelf een rijke of een arm gedekte tafel kunnen samenstellen.

Foto onder: Halfronde rood aardewerken vuurstolp van Noord-Hollands slibaardewerk, Alkmaars product uit begin zeventiende eeuw (kap incompleet).

Onze focus ligt vandaag vooral op bodemschatten, al nemen we stiekem de rest een beetje mee. Zo spreekt de realistisch ingerichte negentiende-eeuwse 'werkkamer van een reder' tot de verbeelding. De al aanwezige wandkasten zijn smaakvol ingericht met servieswerk uit de collectie van reder Jan Boon. Ook het ooit door Boon en zijn vrouw Trijntje Lakeman aangekochte Wedgwood servies is hier te zien.

Nieuwe naam en website Monumenten & Archeologie heet voortaan Erfgoed Alkmaar

De vakgroep Monumenten & Archeologie heet voortaan Erfgoed Alkmaar. Daar hoort ook een eigen logo bij en natuurlijk een nieuw jasje voor deze nieuwsbrief die voortaan dan ook Nieuwsbrief Erfgoed Alkmaar heet. Binnenkort gaat ook de gelijknamige website online.

Lees verder op pagina 3 ▶

Peter Bitter (archeoloog): "Toen halverwege de zeventiende eeuw met het oog op brandgevaar bakstenen muren verplicht werden gesteld, verhuisden alle haardvuren vanuit het midden van de kamer richting muur. Zo'n halve vuurklok zet je dus over de kooltjes tegen de muur."

Jenny: "Kijk, die groene halve vuurklok, die heb ik bewust niet te netjes laten restaureren. Zo kun je zien uit hoeveel scherven zo'n voorwerp vaak weer moet worden samengesteld."

Peter: "Die groene kleur, die is waarschijnlijk typerend voor aardewerk uit Enkhuizen." Ook enkele as- ofwel doofpotten treffen we hier aan. **Jenny:** "Daar veegde je de as in als het vuur uit moest."

Peter: "Deze aspotten waren ingegraven en dus lastig te legen. Later kwamen er losse exemplaren die gemakkelijk konden worden geleegd."

Jenny: "Die voorste is trouwens heel uit de grond gekomen."

Peter: "Hè? Hoe is dat mogelijk?"

Jenny: "Hij komt uit een huis in de Rechttestraat. Toen de nieuwe eigenaren lekkage hadden en in de kruipruimte gingen kijken, troffen ze de doofpot aan..."

■ ZUINIGJE

We lopen door naar de volgende ruimte met een glazen vitrinekast met aardewerk. Peter herkent meteen de borden van Noord-Hollands slibaardewerk (veelal gemaakt in Alkmaar in de late zestiende en zeventiende eeuw) en **Jenny** wijst ons op een zogeheten 'zuinigje': "Dat is een klein houdertje voor een kaarsstompje. De kandelaar zelf heeft een gleufje waardoor je het stompje er uit kon wippen om het vervolgens op het zuinigje verder op te branden..." (zie foto).

De opgravingen in de Schermer zijn altijd gedaan door amateur archeologen en schatgravers. Soms werden de vondsten geschonken aan het museum en soms kocht het museum vondsten aan van plaatselijke gravers. Een activiteit die overigens niet meer legaal is. Ook heeft het museum veel vondsten van Arie Commandeur. **Jenny:** "Die heeft 35 jaar gegraven op eigen grond in het Noordeinde (Graft). Een deel van die vondsten is te zien in Boymans van Beuningen en in het Openluchtmuseum in Arnhem. Beide musea hebben gebruiksaardewerk uit dit gebied in hun collectie."

■ ANTWOORDEN

De laatste jaren is niet meer actief gegraven. Voorheen was een graafgroep met amateur archeologen actief, in samenwerking met de gemeente (toen nog Graft-De Rijk). **Jenny:** "Dat was de graafgroep van de Oudheidkundige Vereniging. Alles bij elkaar is ontzettend veel materiaal opgegraven in de loop der jaren! Alles wat nu niet tentoongesteld wordt, gaat binnenkort naar Alkmaar, naar het archeologisch centrum."

Peter: "Ja, als wij alle vondsten uit de Langestraat gedocumenteerd hebben, dan maken we de werkruimte vrij voor de vondsten uit de Schermer. We zijn heel benieuwd wat we daaruit kunnen leren!"

Jenny: "Volgens mij is er ook meer dan genoeg om het hele verhaal van het huishouden op het voormalige Het Schermereiland te kunnen vertellen."

Peter: "Toch hebben wij nog wel wat vragen. Daarom zijn we benieuwd naar de documentatie. Ook willen we graag weten waar de keuzes op werden gebaseerd om vondsten wel of niet te bewaren."

We hebben ook de vondsten uit de collectie van museum Nic Jonk bekeken en daarbij valt op dat hier bijna geen Chinees porselein is gevonden. Iets wat we in Alkmaar bij bijna elke opgraving tegenkomen. Dus nu willen we heel graag weten of Chinees porselein te duur was voor de bewoners van het landelijke gebied of dat het misschien een modeartikel was. En in dat geval kan het heel goed zijn dat die mode wel in de stad maar niet in het landelijke gebied gevolgd werd."

Wordt vervolgd...

Judith Flapper

Haardattributen uit begin zeventiende eeuw.

Portretten en Wedgwood 'creamware' servies van Jan Boon en Trijntje Lakeman, ca. 1780.

Jenny Mulder en Peter Bitter bij aardewerk vitrinekast.

Kandelaar met rechts het 'zuinigje'.

Najaarstentoonstelling Majolica in Museum In 't Houten Huis

In samenwerking met Pieter Tichelaar, de 17e generatie eigenaren van het beroemde serviesmerk, wordt op dit moment gewerkt aan een grote najaarstentoonstelling over majolica. Majolica is aardewerk uit voornamelijk de zestiende en zeventiende eeuw, aan de bovenzijde bedekt met tinglazuur en aan de onderzijde afgewerkt met loodglazuur. Vanaf oktober te zien in In 't Houten Huis. Tot die tijd is de seizoensexpositie 'Leven van de wind' te zien, over de molens van Het Schermereiland.

Marcel Kramer maakte winnende foto voor nieuwe website

Wie de Facebookpagina Erfgoed Alkmaar volgt, zal de foto van het Verdrunkenoord in Alkmaar direct herkennen. De fotograaf, Marcel Kramer, won met deze foto de wedstrijd om een ereplek op de nieuwe website Erfgoed Alkmaar die binnenkort online komt. De meeste stemmen gingen naar dit sfeervolle plaatje, geschoten op een mooie zomeravond.

Marcel Kramer, al ruim vijftien jaar hobbyfotograaf, werd op de wedstrijd gewezen door de penningmeester van zijn fotoclub: "Ik ben al jaren lid van fotoclub De Waag/De Horn en Joop Elsinga, die vaak foto's maakt van monumenten, zit in het bestuur. Hij werd geattendeerd op de wedstrijd door de vakgroep van de gemeente. Samen met een ander lid van onze club, besloot ik mee te doen."

Wist je ook meteen met welke foto?

"Ja, inderdaad. Ik heb deze foto vorig jaar september gemaakt en was al van plan om hem in te sturen voor een andere wedstrijd."

Hoe kwam de foto tot stand?

"Het was één van de zoveelste mooie avonden en ik was eigenlijk een beetje inspiratieloos. Dus ik besloot gewoon maar een stukje te gaan fietsen. Toen ik dit tafereeltje zag, heb ik meteen mijn spulletjes neergezet. Ik heb trouwens wel de nodige filters gebruikt vanwege het contrastverschil. Ik wachtte tot het bootje dat in de verte aankwam precies goed in beeld was en daar had ik mijn shot. Pas toen het bootje onder de brug door kwam, zag ik dat mijn eigen buurjongen erin zat!"

Woon je in Alkmaar?

"Ja, ik woon met mijn vrouw en onze dochter van 19 vlakbij de Mare. Onze zoon is al het huis uit."

Wat fotografeer je het liefst?

"Ik houd erg van de stad en ben ook vaak buiten. Dan fotografeer ik gewoon wat ik tegenkom. Eigenlijk vind ik alles leuk. Ik heb me bewust niet gespecialiseerd want ik ben bang dat ik dan snel uitgekeken raak."

Marcel Kramer met winnende foto voor nieuwe website.

Verder in dit nummer

Houtskeletbouw: Middeleeuwse houtconstructies in de binnenstad	pag 4-5
Onderzoek in Huize de Dieu	pag 6-7
Blotevoetenmarmer in Grootchermer	pag 8
Nieuwe subsidieregeling sinds 1 april	pag 8
Molenstichtingen Schermer en Alkmaar houden molens in stand	pag 10
Bijzondere bodemvondsten Colofon	pag 12

Vervolg van pagina 1

Website Erfgoed Alkmaar binnenkort online

Op de website erfgoedalkmaar.nl kan jong en oud straks de lokale geschiedenis induiken. Er valt veel te leren over onze voorgeschiedenis. Wat zit er verborgen onder de grond en achter de gevels? Lees de boeiende verhalen over bijzondere plekken en hun bewoners. Over archeologische opgravingen, bouwhistorisch onderzoek en restauraties. Volg de links naar interessante instanties en blijf op de hoogte van de laatste nieuwtjes.

Met deze website bieden we de bezoeker een wegwijzer naar het omvangrijke erfgoed van eigen bodem. Je kunt er door al onze boeken en nieuwsbrieven bladeren en er zijn leuke en leerzame spelletjes voor de jeugd.

■ SAMENWERKINGSPLATFORM

Een andere functie van de website is het bieden van een platform voor erfgoedinstanties. Zij kunnen hier achter de schermen met elkaar in gesprek gaan en kennis uitwisselen. Ook kan gezamenlijk worden gewerkt aan projecten. Wie hier meer over wil weten, kan een e-mail sturen naar: erfgoedplatform@alkmaar.nl

■ ERFGEOEDAGENDA

De website biedt ook een centrale agenda met activiteiten van de diverse erfgoedinstellingen. Hier vindt de bezoeker een goed overzicht van het aanbod aan lezingen, wandelingen, cursussen, optredens, tentoonstellingen en meer. De website gaat binnenkort online. Houd hiervoor ook onze Facebookpagina in de gaten. [f Erfgoed Alkmaar](#)

Middeleeuwse houtconstructies beschermd door latere stenen muren

Houtskelet in binnenstadhuizen meer regel dan uitzondering

Samengestelde balklaag met volledig houtskelet.

Enkelvoudige balklaag met alternerend houtskelet.

Enkelvoudige balklaag met dragende bouwmuren.

In opdracht van de gemeente Alkmaar inventariseerde bouwhistoricus Odwin Ralling de afgelopen periode woningen met middeleeuwse houtskeletten in de Alkmaarse binnenstad. Via onder meer dendrochronologisch ofwel jaarringenonderzoek van bomen kan hij precies bepalen in welke tijd een huis gebouwd is. In deze nieuwsbrief het vierde en voorlopig laatste deel van deze artikelenserie.

Veel huizen binnen de reeds lang geslechte vestingwerken in Alkmaar blijken nog een houtconstructie te bevatten die dateert vanaf de middeleeuwen. Dat blijkt zelfs eerder regel dan uitzondering. Uiteraard hebben de vroegste vijftiende-eeuwse houten huizen de tand des tijds niet doorstaan. Vaak was brand de reden. En om dat risico te beperken, kwam het stadsbestuur vanaf de zestiende eeuw met bouwvoorschriften die ervoor zorgden dat de houten

huizen langzaam maar zeker steeds meer 'versteenden'. Houten gevels werden voortaan opgetrokken in baksteen, stookplaatsen werden niet meer midden in de kamer maar tegen gemetselde brandmuren geplaatst en rieten daken werden voorzien van stenen bedekkingen in de vorm van keramische dakpannen.

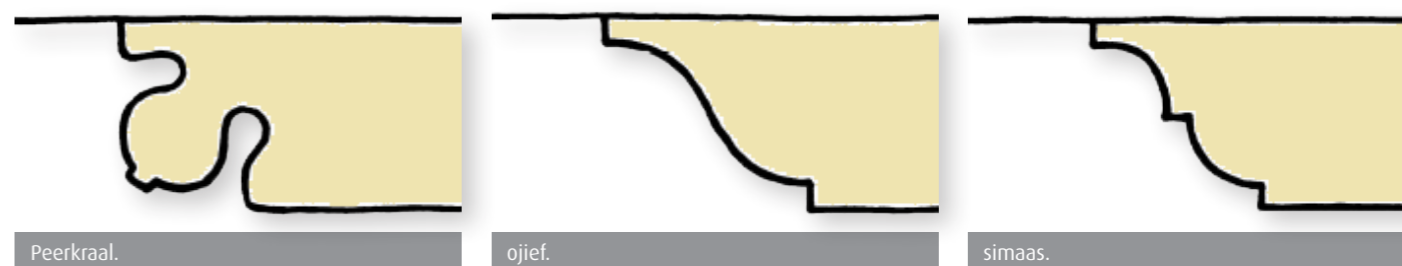
HOOFDDRAAGCONSTRUCTIES

Mede dankzij deze wijzigingen zijn enkele

vroege houtskeletten bewaard gebleven. Voorbeelden zijn de panden op Huigbrouwerstraat 24 en Mient 16. Dat levert veel informatie op die helpt om het doel van het onderzoek te bereiken, namelijk: het beschrijven van de verschillende typen hoofdconstructies van huizen uit verschillende bouwperiodes.

In de vijftiende tot en met de zeventiende eeuw ontwikkelde de bouwmethodiek zich geleidelijk aan van houtskeletbouw naar traditionele stapelbouw. De vroegste vorm is het houtskelet met een reeks korbeelstellen achter elkaar, bestaande uit stijlen en (dek)balken die werden geschoord (of gestut) met korbelen (de schuine steunbalken tussen de muur- en de plafondbalk).

De onderlinge afstand tussen de korbeelstellen was zodanig dat tussen de moerbalken zogenaamde kinderbinten nodig waren voor de overspanning van de vloer. Later konden de balken in de stenen bouwmuren worden geplaatst, ondersteund door een houten of stenen muurconsole. Hierdoor ontstond geleidelijk een bouwmethode met een, voor Alkmaar zeer kenmerkend, alternerend stelsel. De grote onderlinge afstand van de korbeelstellen met muurstijlen en moerbalken werd hierbij gehalveerd door er een balk tussen te leggen (zie ook nieuwsbrief 41).

Peerkraal.

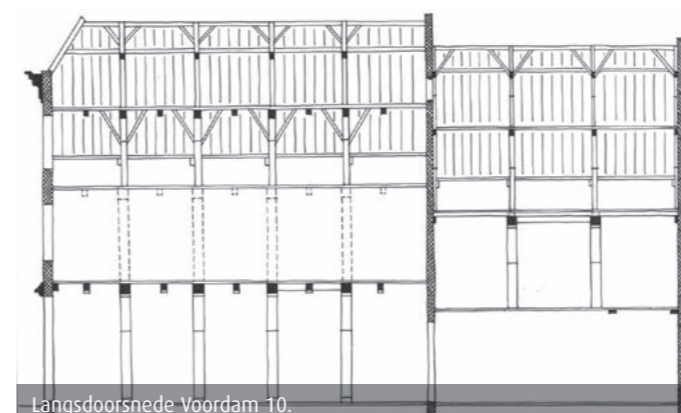
ojief.

simaas.

OORSPRONKELIJK

Een alternerend stelsel ontstond dus als aanpassing van middeleeuwse houtskeletten met het oog op de versterking. Maar het opvallende is dat er in Alkmaar ook oorspronkelijke alternerende stelsels zijn aangetroffen. Een voorbeeld hiervan is het voorhuis van Voordam 10, gebouwd in 1566. Het achterhuis uit 1556 herbergt nog een gedeeltelijk houtskelet met moer- en kinderbinten.

Vanaf het eerste kwart van de zeventiende eeuw werd de bouwmethodie van houtskeletten verdrongen door traditionele stapelbouw. De hoofdconstructie bestaat dan uit gestapelde bakstenen bouwmuren die een dragende functie hebben. Ook dit is een geleidelijke overgang geweest. Voorbeelden van alternerende stelsels uit die periode zijn schaars. In deze periode werd steeds meer naaldhout, veelal grenen, gebruikt, in plaats van eiken.

Langsdoorsnede Voordam 10.

Voorbeeld van een zwanenhalskorbeel.

PROFILERING

Omdat de balklagen vroeger deel uitmaakten van het interieur is het ook interessant te kijken naar de ontwikkeling van de profilering van sleutelstukken en consoles. Vaak wordt naar deze profielen gekeken om een globale aanwijzing te krijgen van de bouwperiode. Hoewel de profileringen zeker een stijlkenmerk zijn van verschillende bouwperiodes, zijn er ook regionale verschillen. Daarnaast is niet altijd bekend hoe lang bepaalde profileringen werden toegepast.

Globaal onderscheiden we drie hoofdgroepen: de peerkraal, de ojief en de simaas. De laatste twee worden ook wel omschreven als kroonlijstprofileringen. De peerkraal is een gotische vorm die is ontleend aan de in die periode veel voorkomende profilering van gewelfribben. De ojief is een S-vormig profiel van een in- en uitwenkende lijn van hol naar bol. De oorsprong is eveneens gotisch maar in Alkmaar is de ojief vooral gebruikt in de overgang naar de Hollandse renaissance. In die overgangperiode werden de gotische peerkraal en het kroonlijstprofiel met ojief ook naast elkaar toegepast, zoals blijkt op het adres Verdronkenoord 67 (zie nieuwsbrief 42).

HOLLANDSE RENAISSANCE

In de Hollandse renaissance kwam de simaas, oorspronkelijk onderdeel van het klassieke hoofdgestel, weer in zwang. Het S-vormig profiel is hier opgebouwd uit twee kwart cirkels, hol en bol, gescheiden door een bandje. Een voorbeeld is de consoleprofilering van de enkelvoudige grenen balklaag van Mient 14 uit 1631.

Zowel de ojief als de simaas werd toegepast in tot kroonlijst samengestelde profileringen. Een bijzondere uitvoering is de combinatie met zwanenhalskorbelen, waarbij de S-vorm in de voorzijde van het korbeel onderdeel is van het samengestelde profiel. Voorbeelden hiervan in combinatie met ojief-profileringen zijn Sint Annastraat 13 uit 1575 (zie nieuwsbrief 43), Verdronkenoord 98 uit 1591 (zie kader), Gedepte Nieuwesloot 21 uit 1592, Fnidsen 58 uit 1607 en Mient 10 uit 1613. In alle gevallen gaat het om oorspronkelijke alternerende stelsels.

Verdronkenoord 98 uniek pareltje

Op Verdronkenoord 98 en 100 is de winkel gevestigd van sanitairspecialist A.J. Coppens & Zn. Vaak is het een verrassing dat een pand met een negentiende-eeuwse lijstgevel nog een laatmiddeleeuws houtskelet herbergt. Hier echter, is het houtskelet overduidelijk aanwezig in de etalage op de begane grond van het tweelaagse pand met kap op nummer 98. Bijzonder is dat het alternerende eiken houtskelet van dit voorhuis zwanenhalskorbelen heeft. Maar het feit dat dit alternerend stelsel met zwanenhalskorbelen ook op de verdieping nog gaaf aanwezig is, maakt dit pand een uniek pareltje in de collectie van de binnenstad. Opvallend is daarnaast dat voor de profilering van het korbeel en sleutelstuk de ojief en de simaas gecombineerd zijn toegepast. Begin vorig jaar vonden wij Jan Roobeek en zijn moeder, mevrouw Riet Roobeek-Coppens bereid om het houtskelet dendrochronologisch te laten onderzoeken. De genomen monsters leverden allemaal een datering op die duidelijk wijst op een bouwphase ineens. Aangezien van één monster het volledige spinthout inclusief wankant behouden is gebleven, kon het kapjaar van het eikenhout tot op het seizoen worden vastgesteld. Het hout dat gebruikt is voor het houtskelet van Verdronkenoord 98 is van de herfst of de winter van het jaar 1591.

Mevrouw Roobeek in het pand Verdronkenoord 98, met boven haar in de hoek een zwanenhalskorbeel. Tussen de hoofdbalk en het zwanenhalskorbeel zit het sleutelstuk. Rechts de alternerende balk met console.

Onderzoek in Huize de Dieu Monumentale schatkamer geeft stap voor stap geheimen prijs

Aan het begin van de Langestraat, vlakbij de Grote of Sint Laurenskerk, op nummer 114, staat Huize De Dieu. Jarenlang was het monumentale interieur alleen zichtbaar voor de gebruikers van het pand. Pas toen het een paar jaar geleden in de verkoop ging, gingen de deuren open voor publiek, op de jaarlijkse Open Monumentendag. Maar nu er sinds enkele jaren een Herensociëteit gevestigd is, kunnen meer mensen genieten van dit zeldzame achttiende-eeuwse interieur. Een team van experts beoordeelde vorige maand de technische toestand van de schilderijen, het houtsnijwerk en het klimaat in de kamers om te kijken wat er nodig is aan restauratiewerkzaamheden.

Huize De Dieu werd in 1742-1745 gebouwd in opdracht van Carel de Dieu. Het interieur is een schatkamer van ongekende schoonheid, maar ook van architectuurhistorische informatie over het vakmanschap uit de midden van de achttiende eeuw. In maart deed een team van experts onderzoek naar de technische toestand van het monumentale interieur. Zij bekeken de schilderijen in de voor- en achterkamer, het houtsnijwerk van de schouw en hoekkandelabers en de kleurige afwerking van de kamers op de begane grond. Ook het klimaat van de kamers werd gemeten. Doel was de restauratiebehoefte in te schatten voor de komende jaren. Hoewel de verzamelde gegevens en enkele kleine materiaalmonsters nog verder moeten worden onderzocht, zijn er al verschillende nieuwe ontdekkingen en inzichten opgedaan.

De schildering wordt tot in detail bestudeerd.

■ ORIGINELE WANDSCHILDINGEN

Grootste aandacht bij het onderzoek krijgen in eerste instantie de originele schilderijen op de wanden van de rechter voorkamer in het huis. De schilderijen zijn al eens onder de loep genomen tijdens het nationaal onderzoeksproject VID1. De onderzoekers Ige Verslype e.a. richtten zich toen vooral op de vraag hoe de schildering tot stand was gekomen. Bij het huidige onderzoek gaat het meer om de technische toestand van de schilderijen en de benodigde restauratie. Restauratoren Johanneke Verhave en Herman van Putten hebben proefstukjes schoongemaakt om te kijken in hoeverre de vernis vergeeld is. Daarnaast is gekeken naar het verlies van de latere (verf)toevoegingen. Op sommige plekken zitten de verfschollen (schilfers, red.) gevaarlijk los. Ook de conditie van de (nog originele) doeken is beoordeeld. De leidende vraag bij het onderzoek is: moet er op dit moment worden ingegrepen als we de wandbespanningen en het veelkleurige houtsnijwerk willen bewaren voor de toekomst? En als het antwoord ja is, kan dat dan zonder de integriteit van het interieur aan te tasten?

■ KLIMAAT

Naast de technische toestand is de afgelopen periode ook het klimaat van de kamers beoordeeld. Deze taak heeft Sociëteit de Dieu op zich genomen, hierbij geadviseerd door de bouwfysicus van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Marc Stappers. Belangrijk was vooral te weten of er grote schommelingen zijn in temperatuur en luchtvochtigheid zijn. Een stabiel binnenklimaat is namelijk belangrijk om het verval van de schilderijen zo veel

mogelijk tegen te gaan. Om de schilderijen te beschermen tegen een teveel aan zonlicht van buiten, zijn de ramen bedekt met folie. Ook dit is gecontroleerd om te kijken of het folie de uv- en infraroodstraling wel voldoende reduceert. Om hier zekerheid over te krijgen, is nog nader onderzoek nodig. Dat geldt vooral voor het portret van de voormalige dame des huizes, Brigitte de la Croix. Hier strijkt namelijk rond het middaguur het zonlicht langs. Minder opvallend, maar zeker heel belangrijk, zijn de vier hoekkandelabers (kaarsenhouders) in de rechter voorkamer. De kandelabers horen origineel bij de kamer en zijn destijds geleverd door de firma Langeraat uit Amsterdam. In de negentiende eeuw zijn ze voorzien van elektrisch licht, maar voor die tijd stonden er wel gewoon kaarsen in. De schade aan de kandelabers is direct zichtbaar, vanwege de provisorische oplossingen uit het verleden.

■ HOUTWERK

Hinke Sigmond en Josien van der Werf keken niet alleen naar de technische toestand van de kandelabers maar ook naar de imposante schouw. Het zachte lindehout van de schouw bleek erg aangetast door houtworm en verschillende ornamenten zitten los. Hinke was ook betrokken bij het eerder genoemde onderzoek door Vidi. Ook toen deed zij kleuronderzoek in de rechter voorkamer, waarbij ze ook gekeken heeft naar de schouw. Het houtsnijwerk van Asmus Frauen waarmee de schouw is versierd, is rijkelijk bedekt met vele verschillende soorten bladmetalen, glasstrooisels en gekleurde laklagen. Een opvallende ontdekking.

In de achterkamer van het huis zijn in de jaren vijftig van de vorige eeuw wandbespanningen aangebracht van de schilder Johan Martin Alkens (1748-1828). Dit is gebeurd in opdracht van de vorige eigenaar van het pand, 't Hooge Huys. De doeken zijn afkomstig uit een Amsterdams interieur en tijdens het onderzoek bleek al snel dat het oorspronkelijk zeven doeken waren, waarvan er twee verticaal door midden zijn gesneden om ze in te passen op hun nieuwe bestemming. Ook van deze schilderijen is de technische toestand beoordeeld en is een proefstukje schoongemaakt. Bij kleuronderzoek in de bar is een dik pakket verf aangetroffen, bestaand uit verschillende kleuren. De linker voorkamer (de huidige bar) was oorspronkelijk de dagelijkse woonkamer en die is veel vaker geschilderd dan de mooie ontvangstkamer met de schilderijen. De onderzoekers hebben met een scalpel een zogenaamd kleurentrapje gemaakt. Daarvoor wordt steeds voorzichtig een laagje verf

De uv-werende folie op de ramen is al enkele jaren oud. Hier wordt gemeten hoe effectief de folie nog zijn werk doet.

afgekrabd, zodat de opeenvolgende verflagen goed te zien zijn. Doordat de kamers zo prachtig intact zijn is er nog veel informatie terug te vinden!

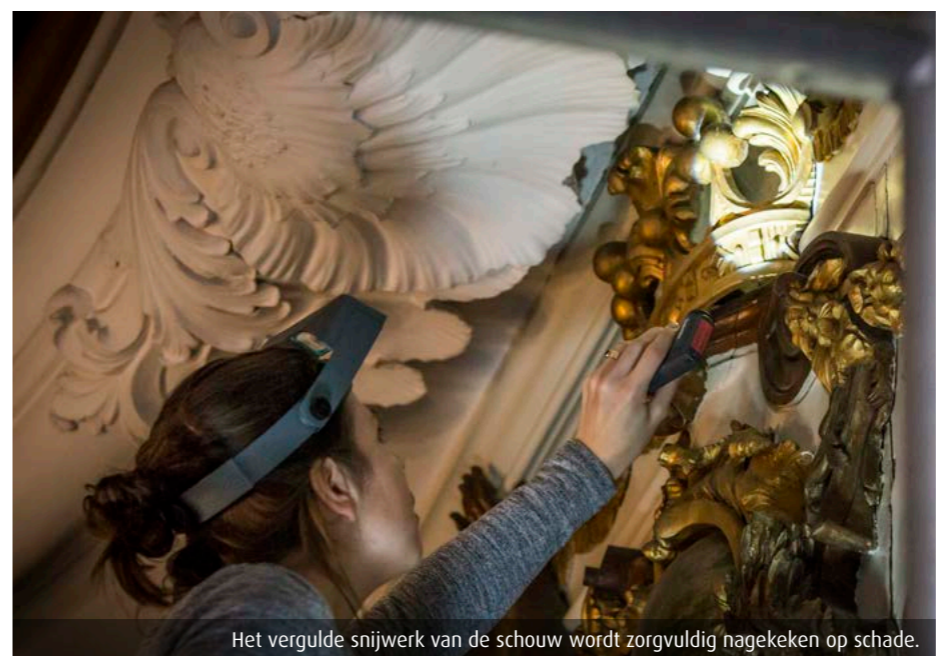
■ NOG GEEN DEFINITIEF OORDEEL

Tot nu toe heeft het onderzoek al meer inzicht opgeleverd over de technische toestand van het interieur. Verder is een nieuw spoor naar de mogelijke herkomst van de schilderijen in de achterkamer, die overigens behoorlijk vergeeld blijken te zijn. En ook de kleurentrapjes uit de bar hebben nieuwe inzichten opgeleverd over de afwerking van de voormalige woonkamer.

Het definitieve oordeel van de experts volgt één dezer maanden. We houden u graag op de hoogte via Facebook of deze nieuwsbrief.

Carolien Roozendaal

Foto's: Bertil van Beek (uitgezonderd de kandelaar). Zie meer over het VID1project op: fromisolationtoherence.nl

Het vergulde snijwerk van de schouw wordt zorgvuldig nagekeken op schade.

Rondleidingen

Op dit moment worden de eerste rondleidingen in dit bijzondere huis geven aan leden van de Historische Vereniging. In de toekomst zal het indrukwekkende interieur voor een groter publiek toegankelijk zijn. De inkomsten zijn bestemd voor de restauratie.

Houd de Facebookpagina's in de gaten van Erfgoed Alkmaar, Historische Vereniging Alkmaar en Sociëteit De Dieu.

Blotevoetenmarmor in Grootchermer gemaakt door kindervoetjes

Deze unieke vondst stond in maart al op onze facebookpagina en heeft via die weg al velen bereikt. Toch wilden we het onze lezers die geen gebruik maken van dit medium niet onthouden.

Een bijzondere 'kindervoetjes vloer' is aangetroffen in het zeventiende-eeuwse raadhuis in Grootchermer. Tijdens restauratiewerkzaamheden werd in het portaal van de hoofdingang de houten vloer van 2x3 meter blootgelegd. Na voorzichtig schoonmaken kwam op een aantal planken een verzameling afdrukken van kindervoetjes tevoorschijn.

Het gaat hier om een schildertechniek die ook wel in woonhuizen werd toegepast om er het dure marmor mee na te bootsen. Het heet daarom ook wel 'blotevoeten marmor'.

Om dit effect te krijgen, werd een houten vloer eerst met een lichte kleur beschilderd. De kinderen liepen daarna door de natte bruine bovenlaag en bestempelden zo met hun voeten de vloer.

Kinderen van Grootchermer hebben met hun blote verfoetjes omstreeks 1850 in het raadhuis rond gestampt.

De planken worden schoongemaakt en beschermd met een stevige transparante lak zodat de voetjes in het zicht kunnen blijven.

Zie meer nieuws en ontdekkingen op Facebook Erfgoed Alkmaar

Gonna de Reus

De planken worden schoongemaakt en later voorzien van een stevige transparante lak.

Nieuwe subsidieregeling sinds 1 april

Meer geld voor restauratie en onderhoud

De gemeenteraad maakt meer geld vrij voor restauratie en onderhoud van monumenten. De fusie tussen Alkmaar, Schermer en Graft-de Rijk, was hiervoor de aanleiding met als resultaat een kwalitatief hoge zorg voor het erfgoed in de gemeente Alkmaar. De nieuwe subsidieregeling is op 1 april in werking getreden. Hierin zijn de bestaande regelingen zijn samengevoegd en aangevuld met een aantal extra's.

■ GEMEENTELIJKE MONUMENTEN EN BEELDBEPALENDE PANDEN

De gemeentelijke monumenten, en de monumenten in categorie 1 en 2 in Graft-De Rijk, kunnen volgens de nieuwe regeling voor onderhoud en herstel jaarlijks aanspraak maken op 30% subsidie met een maximum van €6000,-. Dit geldt tevens voor buitenschilderwerk. Aanvullend op dit bedrag wordt funderingsherstel gesubsidieerd. Voor monumenten in de categorie 3 en voor beeldbepalende panden is het maximum bedrag €690,- daarbij is schilderwerk uitgezonderd.

■ STOLPEN IN SCHERMER EN MOLENS

De stolpen in Schermer die niet op een monumentlijst staan en in het bestemmingsplan zijn aangemerkt met dubbelbestemming cultuurhistorie, kunnen jaarlijks aanspraak maken op maximaal €690,-. De stolpen en boerderijen met een beschermde status vallen onder de regeling voor Rijks- of gemeentelijke monumenten. Voor de rijksbeschermden molen is jaarlijks een vaste onderhoudstoelage beschikbaar die kan worden ingezet als spaarpot voor grote ingrepen.

■ RIJKSMONUMENTEN

Voor woningen, kerken en overige rijksmonumenten zijn er diverse regelingen. De woonhuiseigenaar ontvangt 100% subsidie voor het opstellen van een Quick Scan van de restauratiebehoefte door het Nationaal Restauratiefonds. Voor die rijksmonumenten die geen kerk of woonhuis zijn, wordt naast de gebruikelijke regelingen ook het opstellen van een meerjarenonderhoudsplan gesubsidieerd, ten behoeve van een zogeheten BRIMAanvraag. De vergoeding hiervoor is 30%, tot een maximum van €1.000,-. Voor kerken is dit maximum €2.500,-. Voor kerken wordt daarnaast ook de professionele begeleiding van een restauratie gesponsord. Ook hier geldt een vergoeding van 30%, tot een maximum van €6.000,-.

■ BOUWHISTORISCH- EN KLEURONDERZOEK

Onderzoek naar de bouwgeschiedenis, kleur-gebruik of het bouwjaar van uw monument kan voor 100% worden vergoed, als het plaatsvindt in het kader van een restauratieplan.

Er komt meer geld beschikbaar voor onderhoud en herstel.

■ EERST AANVRAGEN, DAN BEGINNEN

In alle gevallen geldt dat de aanvraag moet worden ingediend, vóórdat met de werkzaamheden is gestart. Wij adviseren u om uw plannen eerst aan ons voor te leggen, zodat u direct weet waar u aan toe bent (zie kader).

De complete subsidieregeling met alle voorwaarden en de aanvraagformulieren vindt u op alkmaar.nl

Vragen over restauratie en onderhoud?

Voor gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden

Bel: H. Krabbendam 072 548 88 14

Voor Rijksmonumenten, Stolpen, Gemeentelijke monumenten en Gemeentelijke monumenten categorie 1, 2, 3

Bel: A.W. Berkenpas 072 548 88 12

■ SPREEKUR SERVICEPUNT GRAFT

Voor overleg over onderhoud en bouwplannen in Schermer en Graft-De Rijk, is op woensdag een medewerker van de vakgroep Monumenten aanwezig in het gemeentelijk Servicepunt Graft, Mieuwijd 19. Langskomen op kantoor kan van 09.00 tot 12.00 (na afspraak).

Bezoek op locatie kan vanaf 13.00 uur. Bel in beide gevallen van tevoren voor een afspraak: 072 548 88 12

Molenstichtingen Schermer en Alkmaar houden molens in stand:

“Het gaat om het verhaal dat je wilt vertellen”

De strijkmolens in Oudorp en Rustenburg zijn tussen 1627 en 1630 gebouwd om het overvloedige water van de Raaksmaatsboezem op de Schermerboezem te malen. Aangezien het peilverschil maar ongeveer 40 cm bedroeg, werden deze boezemmolens ook wel strijkmolens genoemd. Ze streken als het ware het water eraf. Foto: Simon Swart.

Rob de Vries, architect en bouwhistoricus, was al van kinds af aan geboeid door molens. Op de HTS maakte hij er een werkstuk over en het liefst had hij zelf een molen gehad. Hij is opgegroeid op het platteland en hoewel hij gek is op zijn stad, Alkmaar, blijft het boerenbloed door zijn aderen stromen. Martin Bosch, zelfstandig consultant en voormalig directeur Stadsontwikkeling bij de gemeente Alkmaar, maakte in zijn vrijetijd speurtochten voor Geocachers, ofwel speurneuzen die aan de hand van coördinaten met een gps op zoek gaan naar verstopte 'schatten'. Met vanuit zijn woonkamer uitzicht op wel elf molens in de Schermer, lag het voor de hand er één in elke molen te verstopten... Rob is secretaris van de Molenstichting Alkmaar e.o. en Martin is voorzitter van stichting Schermermolens. Een gesprek over molens en de manier waarop beide stichtingen elkaar kunnen versterken.

De Museummolen: Van de 52 rietgedekte watermolens die De Schermer hebben drooggemalen, zijn er elf behouden. Eén van deze elf, Ondermolen D bij Schermerhorn, is ingericht als Museummolen. Jaarlijks komen er ruim 30.000 bezoekers. Foto: F. Oudejans.

Het is dus niet voor niets dat jullie betrokken zijn geraakt bij een molenstichting?

Martin: "Nee, inderdaad. Ik houd erg van het landschap van de Schermer. De dijken, de molens, het feit dat het door handen gemaakt is, dat boeit me. Het is een open landschap waar je de historie vanaf kunt lezen. Als je bedenkt dat die molens hier al bijna vierhonderd jaar staan, dan zijn wij slechts passanten."

Rob: "Als architect, ben ik vooral erg getroffen door de molen als machine. Een machine van hout die met de wieken de energie in de vorm van wind gewoon uit de lucht pakt. Zo bijzonder dat ze dat vierhonderd jaar geleden al snaptten!"

Martin: "De molens werden ingezet voor verschillende industriële bewerkingen, zoals zagen, snijden, malen, persen, kloppen en roeren..."

Rob: "Ze vermaalden verfpigment of pelden rijst..."

Martin: "Het waren de fabrieken van die tijd."

Rob: "En ze hielden onze voeten droog!"

Hoe kwamen jullie terecht in een bestuursfunctie?

Martin: "Via Geocaching kwam ik in contact met de stichting Schermermolens. Ik verstopte bij elke molen hier in de omgeving een kist met spullen, waarnaar geocachers dan weer via een speciale website konden zoeken. Vorig jaar kreeg ik de vraag of ik voorzitter wilde worden van de stichting en daar heb ik ja tegen gezegd."

Rob: "Ik werd gevraagd door Piet Verhoeven, voormalig hoofd monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar. Bestuurswerk voor de molenstichting leek hem echt iets voor mij, en dat klopte. Ik doe het nu al een aantal jaar met veel plezier!"

■ DELTAWERKEN

Van de meer dan vijftig molens die de Schermer ooit telde, zijn er nog elf over, die worden beheerd door de stichting. **Martin:** "Dit was de laatste droogmakerij die gedaan is met windmolens, overigens met veel succes. De Schermer molens worden wel eens de Delta-

werken van de Gouden eeuw genoemd. En dankzij het feit dat begin twintigste eeuw de monumentenzorg begon op te komen, staan de overgebleven molens er nog steeds."

Molenstichting Alkmaar bezit zeven molens en is in gesprek met Bergen om ook de twee molens in die gemeente over te nemen.

Martin: "Het onderhouden van molens vraagt kennis en is niet goedkoop. Wij zijn daar als stichtingen in de loop der jaren specialist in geworden."

Rob: "Onderhoud is één van de punten waarin de stichtingen elkaar kunnen versterken. De stichting Schermermolens is groter dan onze stichting en kan daardoor meer doen op dat gebied."

Martin: "Wij hebben een commissie van deskundigen voor deze taak, de Instandhoudingscommissie."

Rob: "En wij hebben één molenspecialist die het eigenlijk te druk heeft. Zo wordt het lastig om alles bij te houden en komen we niet op tijd toe aan de jaarlijkse schouw. Niet al onze molens zijn dus helemaal compleet en dat geldt wel voor de molens in de Schermer. Hoewel niet alle watergangen er nog zijn."

■ ICONEN

Martin: "We willen wel kijken of we daar iets aan kunnen doen. Want wat is een molen zonder watergang? Behalve dan een korenmolen, die draait wel, als ie maar wind heeft. Zo zie je dat het hier in dit landschap voortdurend gaat over land en water. En daarbij zijn de molens de iconen!"

Rob: "De gemalen hebben het inmiddels overgenomen van de molens, maar als je die uitzet, krijgen we nog steeds natte voeten."

Martin: "Dat besef je als je bij de Museummolen in Schermerhorn staat en ziet dat het water even verderop vier meter hoger staat."

Molen C aan de Zeswielen in Alkmaar is gebouwd in 1627. De molen wordt bewoond door Aggie Fluitman die de molen al twee keer heeft moeten verlaten vanwege brand. Na een grondige restauratie is sinds 2008 de molen weer bewoond en kan er ook weer gedraaid en gemalen worden. Foto: Simon Swart.

De stichtingen zijn dus al met elkaar in gesprek?

Martin: "Ja, dat klopt. Zeker nu we binnen één gemeente opereren, ligt dat voor de hand."

Er zijn veel taken waarin we samen kunnen optrekken. Als er bijvoorbeeld een molen leeg komt, hoe kies je dan de juiste molenaar?"

Rob: "Wonen in een molen is heel gewild, maar je moet wel een capabel iemand hebben met een molenaarsdiploma. Daarnaast zijn er vragen rondom de eisen waaraan een molen als woning moet voldoen om te verhuren. We kunnen bijvoorbeeld niet elke molen verbouwen voor elke nieuwe bewoner..."

■ GEZAMENLIJKE MISSIE

Officieel stellen beide stichtingen zich ten doel de molens in het gebied in stand te houden.

Martin: "Maar onze missie gaat veel verder. Het gaat vooral ook om het verhaal dat je wilt vertellen. Het verhaal van de geschiedenis van het landschap, maar ook het technische verhaal van de werktuigen die de molens in feite zijn, of het verhaal van de manier waarop al die molens samen één systeem vormen. Ook het verhaal van de molenaar die de molen bedient en er ook vaak woont, is mooi om te vertellen. Wonen in zo'n nat gebouw was echt niet altijd leuk. Maar we kunnen niet al die verhalen vertellen. We zullen een keuze moeten maken."

"We zijn nu bezig om, samen met 25 betrokken partijen daar een visie over te ontwikkelen. De Molenstichting Alkmaar e.o. is één van onze gesprekspartners. Samen met onder meer het Hoogheemraadschap, de molenaars, restaurateurs, ondernemers die excursies aanbieden rondom de molens, enzovoort. Pas als iedereen echt zijn zegje heeft gedaan, gaan we een keuze maken voor ons verhaal."

Welke rol spelen vrijwilligers in beide stichtingen?

Rob: "Een zeer belangrijke rol! Wij zijn zelf vrijwilliger, net als alle andere bestuursleden. Er is een instandhoudingscommissie, er zijn vrijwilligers voor de websites, maar ook de molenaars en nog een heleboel assistenten voor de Museummolen doen dit werk vrijwillig."

Martin: "Gelukkig doet iedereen het met veel plezier. Dat is dan ook waar we altijd op letten: laat iedereen vooral doen waar hij of zij goed in is en plezier in heeft!"

Judith Flapper

Martin Bosch (links) en Rob de Vries.

Ondermolen O behoort tot de voormalige ring van zestien molens tussen Schermerhorn en Ursem. De molen is eind 1633 bij Ursem gebouwd en werd in 1652 verplaatst. De molen is in gebruik geweest tot Pasen 1929, toen het elektrisch gemaal Wilhelmina in bedrijf werd genomen. Foto: F. Oudejans.

Tekening van Rob de Vries van een mogelijke Kapberg en molenschuur voor een educatief centrum bij molen B in Alkmaar. Een plan dat waarschijnlijk niet uitgevoerd hoeft te worden nu de Museummolen bij Schermerhorn ook tot de gemeente Alkmaar behoort.

Molendag en Schermermaaldag

Op 14 en 15 mei is het nationale Molendag en de eerste zondag van september is als vanouds Schermer maaldag. De week erna is het Open Monumentendag. Op deze dagen zijn, net als ieder weekend, de Museummolen in Schermerhorn en Molen de Otter in Oterleek geopend. Ook de meeste Alkmaarse molens zijn dan te bezichtigen. Kijk voor meer informatie op de websites van de molenstichtingen:

molenstichtingalkmaar.nl en schermermolens.info

Bijzondere bodemvondsten

Meer leer in de Langestraat...

Tijdens de grote opgraving in de Langestraat, kwamen vorig jaar verschillende leren voorwerpen naar boven, plus de restanten van een leerlooierij en een schoenmakerij. In de vorige editie van de nieuwsbrief lieten we al een paar mooie voorbeelden zien. Deze keer het vervolg met opnieuw bijzondere vondsten, waaronder een opvallend verfijnd kalfsleren damesschoentje, vermoedelijk uit het tweede kwart van de zeventiende eeuw.

Was dit zeer verfijnde kalfsleren damesschoentje ooit van Maria Tesselschade?

In een mestkuil uit de veertiende eeuw zijn veel plakaten met leerrestanten gevonden. Het gaat dan om schoenmakersafval en afsnijdsels van looiershuiden van kalfs- en rundleer. Zo is er een stuk leer van de kop van een koe of kalf en er zijn fragmenten van kalfsleer met haar in de kleuren zwart, roodbruin en blond/beige. Onder het schoenmakersafval behalve zolen, ook het bovenleer van een schoen. Bijzonder is ook een lap kalfsleer van de leerlooierij, waaraan nog te zien is dat de lap gespannen is geweest in een droograam.

■ SCHOENEN, RIEMEN EN MESSCHEDEN

In één van de beerputten zijn fragmenten gevonden van een schoen uit de zestiende eeuw, een kinderschoen uit de vijftiende eeuw plus de leren sluiting van een trip. Dit was een soort overschoen met houten zool waarbij een ijzeren pin, gestoken door een gaatje, als

sluiting diende. Verder zijn fragmenten gevonden van twee rundleren riemen, waarschijnlijk uit de veertiende eeuw. Twee ervan blijken aan elkaar te passen. Deze riem meet 52 cm bij 4 cm en heeft vijf gespaatjes. De andere riem is een gordelriem met afdrukken van metaalbeslag. Uit een tonput kwamen fragmenten naar boven van messcheden plus stukjes van schoenen uit de veertiende eeuw.

■ MARIA TESSELSCHADE

Uit een andere beerput kwamen fragmenten van schoenen uit de zestiende en zeventiende eeuw, waaronder een aantal bandschoenen. Opvallend is de schoen in maat 40 met een model dat niet eerder voorkwam in onze collectie. Deze muil, met driedelige zool en houten hak, is vermoedelijk uit de zestiende eeuw en behoorde, gezien het formaat, waarschijnlijk aan een man. Verder zijn vier complete bandschoenen gevonden, drie van rund- en één van kalfsleer. Eén van de rundleren schoenen is een kinderschoen, compleet met zijden strik. Maar de grote klapper tussen de ledervondsten is wel het zeer verfijnde dames bandschoentje van kalfsleer, maat 36. Het schoentje is versierd met bloemmotieven, aangebracht met een stans of een holpijpe, waarmee ronde, vierkante en ovale gaatjes gemaakt konden worden. De hak van het schoentje is van hout, omkleed met leer. Het bovenleer is voorzien van een tong die met een vetertje van wol of een zijden strikje met de hielstukken werd verbonden. Een vergelijkbaar exemplaar is in het bezit van het schoenenmuseum in Romans-sur-Isère in Frankrijk.

Op de plek waar deze en de andere bandschoenen gevonden zijn, stond ooit het huis van de bekende Alkmaarse schrijfster Maria Tesselschade Roemers Visscher. Zou dit exclusieve schoentje misschien van haar zijn geweest? Lees meer in een exclusief verhaal over Maria Tesselschade in de volgende uitgave van deze nieuwsbrief.

Karin Beemster

Een stuk leer van de kop van een koe of kalf. Duidelijk herkenbaar zijn de gaten waar de hoorns hebben gezeten.

Vermoedelijk een herenschoen in maat 40 in een model dat niet eerder in Alkmaar is aangetroffen.

Riemenbeslager uit Die Hausbücher der Nürnberger Zwölfbrüderstiftungen.

Colofon

Deze nieuwsbrief is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Erfgoed Alkmaar. **Afbeeldingen:** uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar en Joop Elsinga. **Opmaak & vormgeving:** stip180.nl **Druk:** MarcelisDékavé, Alkmaar. **Eindredactie en interviews:** Judith Flapper, Allesinbalans.nu **Gratis abonnement:** monumenten@alkmaar.nl

Informatie Archeologie: Archeologisch Centrum, in Centrum voor Kunst en Erfgoed, Bergerweg 1, 1815 AC Alkmaar, archeologischcentrum@alkmaar.nl, 072 850 84 40.

Informatie monumentenzorg: Gemeente Alkmaar, Postbus 53, 1800 BC Alkmaar, monumenten@alkmaar.nl

Monumentenadviseurs: dhr. A.W. Berkenpas 072 548 88 12; dhr. H. Krabbendam 072 548 88 14.

Monumentenloods: 06 113 26 174. Bouwhistorie: Mw. C. Roozendaal 072 548 88 16. www.alkmaar.nl

f Erfgoed Alkmaar